

Viborgrektoren Peter Jessen.

Af Ejlif Bøgebjerg.

Naar man omtaler Latinskolerne i ældre Dage, er det ofte som den »sorte Skole«, og man mener vel derved en Lærestanstalt, hvor Eksamensterperiet og Udenadslæren var den bestaaende Undervisningsform, ligesom man opfatter Lærerne her som livsfjerne, noget forhulede Eksistenser, der var ude af Kontakt med det praktiske Liv. At det dog ikke altid var Tilfældet, men at Latinskolelærere kunde være i allerhøjeste Grad optaget af at vinde en sikker økonomisk Stilling, skal følgende lille Skitse prøve at vise.¹⁾

Peter Jessen²⁾ var født 1713 som Søn af Sognepræst Jes Pedersen Jessen, Vadum i Vendsyssel; Moderen hed Margrethe Ostenfeld og var Datter af Præsten Peter Jessen i Nørholm. Sin første Ungdom havde han tilbragt som Skriver, men gav sig derefter til at studere under den da kendte Professor Peder Rosenstand Goiske indtil 1739, da Biskop Wöldike i Viborg kaldte ham til at være fjerde Lektiehører ved Latinskolen. Her syntes han ret hurtigt at have slaaet an. I hvert Fald gjorde han forholdsvis hurtigt Karriere; i 1747 bliver han Konrektor, idet man dog først synes at

¹⁾ Mange Oplysninger, særlig vedrørende personelle Forhold i Viborg, er mig velvilligst givet af Hr. Landsarkivar Aakjær.

²⁾ Uddrag af J. P. Thjørrings Skildringer af viborgske Personligheder i forrige Aarhundrede ved A. Heise i Samlinger til Jysk Historie og Topografi, IV B. 1872—73.

Herved voksede den unge Konrektor naturligvis i ydre Anseelse, men tillige var dette Ægteskab yderst fordelagtigt i økonomisk Henseende. Hans Svigerfaders Svigerfader, Jens Reenberg, havde ejet vidtstrakte Grundejendomme, særlig i Fjends og Nørlyng Herreder; selv boede han i en længere Aarrække paa Lynderupgaard. Jessen fik naturligvis sin Del af de Reenberg'ske Rigdomme. I Stedet for at bo i sin beskedne Embedsbolig paa Latinskolen fik han nu en anselig Gaard i Viborgs fornemste Kvarter¹⁾. Desuden oprettede hans Kones to ugifte Mostre, Anne Marie og Eleonore, et Testamente til hans Fordel, idet de antog Jessen eller i Tilfælde af hans Død »vores salig Søsters Dorothea Helene Reenbergs Datter, Dorothea Cathrine Ostefeld, som Executores Testamenti . . . vores efterladte Stervboe, Midler og Formue . . . tilligemed de faae Tønder Hartkorn Jordegods, som vi eje . . . [at] tage til sig . . .«²⁾. Og da den sidste af dem døde 1754, kom Jessen altsaa ogsaa i Besiddelse heraf. Derved blev han Ejer af flere betydelige Bondegaaarde, nemlig følgende i Halds Amt, beliggende i Nørlyng Herred:

Ravnstrup Sogn:

4 Gaarde i Jegstrup.

Finderup Sogn:

3 Gaarde: Fløjgaardene og Skovhus.

Dollerup Sogn:

3 Gaarde i Stanghede og 3 i Fallesgaarde³⁾.

I Silkeborg Amt, Lysgaard Herred ejede han:

Almind Sogn:

Tostrupgaard.

¹⁾ Det nuværende Mogensgade Nr. 29.

²⁾ Nørlyng Herreds gejstlige Skifteprotokol for 1752.

³⁾ Viborg Amtstues Hartkornspecifikationer over Strøgods i Halds Amt, Nørlyng Herred. Specifikation indsendt 7/10 1783.

Lysgaard Sogn:

Halvdelen af Neder Bisballe¹).

Ialt beløb dette sig til over 24 Tdr. Hartkorn. Hertil kom desuden det Jordegods, som tilhørte Latinskolen, og hvoraf bl. a. Rektoren lønnedes. Dette fik J. ogsaa at bestyre, da han i 1764 udnævntes til Rektor. Med stor Iver varetog han da ogsaa sine Interesser her.

Saa sent som 1770 ser man ham ansøge om Tilladelse til at sælge en Del af Rektoratets Gods i Salling (I Balling og Harre Sogne), saaledes som ogsaa hans Forgængere havde gjort, for at de kunde nyde Renterne af Salgssummen, hvad Danske Koncelli da ogsaa giver Tilladelse til, mod at Fæsterne saa vidt muligt overtog deres Gaarde til Selveje²).

Men mest Interesse nærede han selvfølgelig for sit private Gods, som han saa let og heldigt var kommet i Besiddelse af. Med udpræget Sans for alt, hvad der kunde tjene til at lette de Byrder, der paahvilede ham som Ejer, ser man ham overalt arbejde paa at fremme sin egen Fordel. I den ovenfor nævnte Specifikation til Amtsforsvalter Niels Spliid, Randers, hedder det: »Bevaagne Velynder! Beviis mig den Grace og Godhed, at siden jeg ej har Hartkorn til et fuld Lægds Completering, men følgelig maa komme udi Strølæg med en anden, at jeg endelig maa undgaa at komme i Fællesskab med Landsdommer Schinkel paa Hald, som Hr. Kammerraad selv kender, men med en god Mand, allerhelst Hr. Friedenreich paa Palstrup, og tilige, at det kunde passe sig, at de faa Tønder Skove, jeg ejer, kunde være det ringeste Qvantum i Lægdet, hvilket vilde blive mig til Soulagement udi de Besvær-

¹) Randers Amtstues Hartkornspecifikationer over Strøgods i Silkeborg Amt, Lysgaard Herred. Specifikationen indsendt af Jessen ²⁵/₈ 1764.

²) Latinskolens Arkiv. Indkomne Breve 1737—1805. Viborg LA.

ligheder, som Strølægder fører med sig.« Meget interessant er Bemærkningen om Schinkel, selv hans egne Standsfæller synes ikke at være ivrige for Samkvem med den kendte Landsdommer, der jo langt fra havde et godt Lov paa sig.¹⁾

Selv om disse Ejendomme faldt som en Appelsin i hans Turban, skulde dog Besiddelsen af dem medføre store Besværligheder for ham. Anledningen hertil var han ganske vist uden Skyld i, men at de fik saa stort et Omfang, maa dog for en Del tilregnes ham selv.

Fra Begyndelsen af det 18. Aarhundrede var Tanken om Opdyrkning af Alheden dukket op med visse Mellemrum, og i 1750erne synes den at have taget fast Form hos Regeringen næret af visse fantastiske Forestillinger om Værdien af Hedejorden. I 1757²⁾ nedsattes en Kommission bestaaende af Stiftamtmand v. Heinen og Raadmand Lauritzen i Viborg, der skulde lade Heden opmaale og skaffe Klarhed over, hvad der tilhørte Kongen, og hvad de omboende Lodsejere havde Ret til iflg. deres Skøder. Det viste sig da, at der i Reglen intet fandtes skrevet om deres eventuelle Rettigheder, men at de uden videre havde tiltaget sig det, de vilde have til Kvægdrift. Efter Forhandling mellem Rentekamret og Opmaalingskommissionen bestemtes det da at tilbyde de omboende Ejendomsbesiddere saa megen Hedejord, som svarede til deres Hartkorn, idet man fastsatte nøjere Regler herfor. Denne Bestemmelse vakte selvfølgelig ikke Begejstring blandt Lodsjejerne, som betragtede deres i sin Tid uretmæssige Indtagen af Hedejord som en Ret; men efter nogen Knurren fandt de sig dog heri.

¹⁾ Se herom Hans Knudsen: Landsdommer Fr. Schinkel som Godsejer paa Hald. Jy. Saml., 4. R. VI, 351 ff.

²⁾ Jfr. Kommission af 3. Maj 1751 (Jy. Saml., 3. R. IV, 365 ff.).

Som Ejer af de til Heden grænsende Ejendomme Stanghede, Fallesgaarde og Fløjgaard havde Jessen deltaget i alle disse Forhandlinger og indtaget samme Standpunkt som de andre, men Sagen tog for ham en anden Vending, da de første Kolonister fuldkommen uventet for Kommissærerne indtraf i Slutningen af 1759 og Begyndelsen af 1760. Opmaalingen, der sinke- des af de slette Forbindelsesforhold og maatte standse flere Maaneder om Efteraaret og Vinteren, var langt- fra tilendebragt. Intet som helst var gjort for at mod- tage de Fremmede, og i Huj og Hast maatte nogle fore- løbige Hytter opføres til Beboelse og Jord indtages til Dyrkning, hvor Kolonisterne selv mente, de kunde be- arbejde den.¹⁾

Ved dette utidige Hastværk, som skyldtes manglende Samarbejde mellem Regeringen og Kommissionen, maatte der nødvendigvis ske adskillige Fejlgreb. Dette forklarer, at Jessen d. 1. August 1760 sender et Brev til den ledende Mand indenfor Koloniseringen, Hans de Hofman, hvori han klager over, at Kolonisterne i den nærliggende Koloniby, Grønhøj, er blevet anbragt paa nogle af Fallesgaarde og Fløjgaards Marker, lige- som Kolonisterne trængte ind i hans Skove »ei for at fornøje sig, men for at føre med sig, hvad de der fo- refinder.« Han anmodede derfor om, at det maatte for- bydes dem »at bruge den Part af min Eiendom de al- lerede har afbrændt og sat sig paa, samt at de afhol- der sig herefter fra Skoven.«

I en Skrivelse til Rentekamret afviser Hofman dette Krav. De Skøder, Jessen paaberaabte sig, indeholdt kun almindelige Udtryk. Ganske vist stod der i Land- maalingen angivet visse Høje som Grænseskel, men

¹⁾ Om dette og den følgende Sag se Protokol for Kommissionen til Alhedens Opmaaling 1757. V. A. II. 142—43. R i g s a r k i v e t.

hertil kan man ikke tage Hensyn, da Claus Christensen¹⁾ som Landmaalingsskriver selv kunde have indført de Grænses, han vilde, i Protokollen. Han fastholdt derfor, at Jessen ligesom andre Lodsejere maatte finde sig i, at der blev taget Jord fra ham, og at der tilmaaltes ham Hede i Overensstemmelse med hans Ejendoms Hartkorn.

Rentekamret viste sig dog meget forhandlingsvenlig overfor Konrektoren. Kunde Sagen ikke ordnes paa anden Maade, kunde man jo købe Ejendommene. Dette var netop efter Jessens Hovede. I et Brev fra Efteraaret bestormer han Rentekamrets Chef, Hans Ahlefeldt herom. Hans Ejendomme var for en »billig Værdi og Betaling« til Salg, i det Haab »at Deres Kongel. Majest. har høj kongelig Naade for mig, og soulagerer mig med et honorablere og formaalsagtigere Brød og Embede.«

Dette fromme Ønske skulde dog ikke opfyldes. Jessen tog Munden for fuld. Et Par af de tilsynsførende ved Kolonivæsenet forhandlede med ham herom og giver i en Indberetning en ejendommelig Skildring heraf²⁾. Jessen ønskede, at han, som en Slags Belønning for i det hele taget at ville sælge, maatte faa Helligaands Kirkens Præstekald i København, eller ogsaa at Præsten ved Budolfi Kirke i Aalborg forflyttes hertil, saa Jessen kunde komme til sin Fødeegn. Men hvad han i saa Fald vilde have for sin Ejendom, kunde Forhandlerne ikke faa ud af ham. Han »sagde allene, jo bedre Kongen vilde være mod ham, jo større Aarsag havde han til at berømme Kongens Naade, og jo bedre de Herrer Commissarier forestillede hans Sag, jo større

¹⁾ Se Stamtavlen Side 1.

²⁾ Indkomne Breve vedr. Kolonierne paa de jyske Heder. Rigsarkivet.

var det for dem selv. Endelig udlod han sig med, at der var budet ham for dette Gods, Stanghede, Fløjgaard og Fallesgaarde tilligemed Skoven 8000 Rdl. og hans Kiæreste desuden en anselig Douceur. Men derfor vilde han da ikke sælge det.« Forhandlerne sluttede heraf, at Ejendommene ikke var til Salg under 10,000 Rdl.

Denne Fordring, der var ganske ublu i Forhold til Jordens virkelige Værdi, fremkaldte da ogsaa et absolut Afslag fra Rentekamret. Der skulde nu gaas frem imod Jessen som mod de andre Lodsejere.

Sagen trak imidlertid ud, vel paa Grund af de før-omtalte Vanskeligheder ved Opmaalingen, og først i 1764 kom der atter nogen Fart i den. Stiftamtmand Huitfeldt og Lauritsen mente da at kunne skønne, at der var sket Jessen Uret. I det hele taget stillede de sig velvillige overfor hans Krav; de mente, at man ikke uden videre kunde tilsidesætte hans Skøder og øvrige Adkomster. Det bedste var da maaske at tilbyde ham lige Vederlag i Form af Jord, hvis man da ikke vilde gaa ind paa Jessens Købesum, som denne ganske vist nu havde nedsat betydeligt til 4000 Rdl.

Dette sidste var han ogsaa selv meget ivrig for »naar ei mere kan være at erholde.« I et langt Brev til Rentekamret udvikler han dette med stor dialektisk Færdighed. Stridens Aarsag var efter hans Mening Kommissærernes Ukendskab til hans Ejendoms Omfang; en Tilbagegivelse af det tagne er dog ugørligt, hvilket Jessen heller ikke mere ønskede, da han saa maatte »anses for en alt for paastaaende, ja for en uskøn-som Undersaat af en saa retfærdig og naadig Konge, om jeg nogensinde vilde ytre mig mod sligt et Anlæg og Paastand.« Som Erstatning kunde han da tænke sig et »ligesaa vidtløftigt, godt og belejligt Stykke Ej-

endom.« Penge som Erstatning kunde han ikke modtage, da han »formedelst et saa betydeligt Stykke Ejendoms Mistelse nødvendigen maatte blive ruineret.« Uden den fratagne Jord var Ejendommene værdiløse, hævder han.

Det springende Punkt var dog at faa fastsat Grænseskellene for Jessens Ejendomme. Ved en Sammenligning mellem Landmaalingen og det Kort, som Opmaalingskommissionen havde udarbejdet, viste der sig imidlertid en tydelig Uoverensstemmelse herimellem. Ogsaa her vidste Jessen dog en Forklaring. Han mente, at naar man nøje gennemlæste Landmaalingen, vilde man se, at Meningen var, at f. Eks. »den Høj eller Skelsted Horsrøgel ikke determinerer den sønderste Del for Fløjgaard, men viser allene, hvor langt Fløjgaards Ejendom gaar mod Sønden.«

Den spidsfindige Udtydning tilfredsstillede dog ikke hans Modpart. Rentekamret, der var utaalmodigt over Sagens Langvarighed, synes paa Forhaand at være mest stemt for en retslig Afgørelse, men da Generalprokurøren, Stampe, advarede imod at bruge »Processens Provocatorius« (?), da den ikke var afhjemlet i Loven, og da han, med nogen tvivlsom Ret, mente, at Jessen af økonomiske Grunde og af Undseelse for Rentekamret havde undladt et Sagsanlæg, stillede man Jessen Valget at modtage »for hans giorte Præentioner tohundrede Rigsdaler eller . . . at tvende retsindige Mænd som Voldgiftsmænd bliver udnævnte, som tilligemed en Opmand endelig kunde kende og dømme paa Sagen.« Gik han ikke ind herpaa, agtede man ikke at foretage sig noget i Sagen »hvorofte Rektor Jessen end skulde derom indkomme.«

I Sommeren 1765 indvilligede denne da i med »underdanig Taksigelse« at modtage de 200 Rdl. »for at

undgaa Vidners Dispute, som for at vise al Hørsomhed« (o: Lydighed).

Herefter gav Kamret da Ordre til at opmaale Jorden »samt derefter paa lige Maade som udi Silkeborg og andre Amter er sket af Alheden saa meget Jord som den i Proportion af dens ansatte Hartkorn med Rette kan og bør tilkomme og samme behørig skelsætte.«

Men nu, da man skulde tro den hellige Grav velforvaret, tog Jessen ganske umotiveret Sagen op paa ny. I en Skrivelse til Kommissionen hævdede han, at førnævnte Ordre maatte forstaas saaledes, at Kollegiet nu var gaaet ind paa hans Krav om Erstatning i Form af Jord. Visse Ord tydede herpaa »særdeles det Ord Alheden, der ei kan forstaas uden om den Hede Hans Majst. allene tilhører og ei ligger under nogen privat Eiendom.« Ganske vist kunde Rentekamrets Udtalelse ogsaa forstaas saaledes, at han kun skulde tilmaales i Forhold til sit Hartkorn. Dette mente Jessen ikke at kunne taale »at det mindste af min Eiendom, som jeg med lovlige Adkomster har legitimeret og fremdeles kan legitimere, mig uden foregaaende Lov og Dom vorder frataget. I slig Henseende protesterer jeg herved solemniter imod al den Opmaaling, Skelsætning eller anden Forretning.« Derfor henstillede han, at en Voldgiftsdomstol afgjorde Sagen.

Rentekamrets Svar var et absolut Afslag, og Jessen maatte da gaa et Skridt videre. 14. Oktober meddeler Kommissionen, at den er blevet stævnet for Fjends-Nørlyng Herreds Domstol. Hvorledes Udfaldet af Processen blev, kan desværre ikke ses, ligesom det for Eftertiden er vanskeligt at skønne, hvem der har Ret, da Jessens Ret til Jorden som de andre Lødsejeres kun hvilede paa gammel Hævd, medens hans Adkomstbreve

savnede præcise Udtryk for hans formentlige Rettigheder.

Et godt Indblik faar vi imidlertid i hans Karakter. Han er et godt Hoved, der smidigt søger at udnytte alle opdukkende Chancer. Pennen falder ham godt i Haanden, og han bruger den med stor Færdighed, der viser ham som Elev af Tidens skolastisk-spidsfindige Lærdom. Han er lidt af en Erasmus Montanus; med stor Lethed bygger han sine Argumenter op for at forsvare sit Standpunkt, naar dette er ham formaalstjenglige. Det, der ligger til Grund herfor, synes at være en stærk Pengebegærlighed. Det er sikkert ikke uden Grund, at de fleste af de Breve, der findes fra hans Rektorats Tid, handler om hans økonomiske Forhold. Disse har optaget ham stærkt. For at varetage dem anvender han hele sin medfødte Veltalenhed og Lethed i at tumle med Pennen, men han ødelægger selv Styrken af sin Bevisførelse. Han er en Kværlant, der befinder sig bedst i Stridighederne og Kævlet, hvilket yderligere bidrog til at trætte og irritere hans Modpart.

Havde Peter Jessen i sin Egenskab af Jordejer mange Besværligheder at kæmpe imod, som han dog for en stor Del selv var Aarsag til, skulde hans Stilling som Lærer heller ikke blive nogen Dans paa Roser. Allerede Samtiden vidste, at J. og hans Svoger, Rektor Arff, var Fjender. Da førstnævnte i 1747 blev Konrektor, var Arffs Kandidat til dette Embede en anden af Hørerne, Jens Hiersing. Udslag af denne Strid har ogsaa nedfældet sig i de officielle Dokumenter¹⁾. I 1748 indsender Jessen en Klage til Kancelliet over, at Arff vil indsætte ham som Konrektor; efter Skikken i Jylland burde det være Biskoppen, hævder han.

¹⁾ Biskoppens Kopibog og Latinskolens Arkiv: Indkomne Breve 1737—1805. Viborg LA.

Kancelliet resolverede imidlertid, at man skulde følge den Skik, der anvendtes ved Metropolitanskolen i København, »hvor Con Rectores stedse af Rectoribus i Biskoppens Overværelse ere bleven indsatte.«

I 1758 findes der en tydelig Uoverensstemmelse i de Vidnesbyrd, som Rektor og Konrektor har afgivet om Eleverne. Jessen giver her en meget daarlig Omtale af en af dem, Barthold Diderik Koch. Arff hævder imidlertid, at hans Svoger aldrig har straffet Eleven eller talt til Rektor herom. Ganske vist forsøgte Koch en Gang »at absentere sig i mine Læsedage, men jeg gjorde mig den Umage personlig at vise ham Vejen til Skolen, og siden kan han finde den. I saadan Følge ses lettelig, hvor megen Skyld Konrektor selv haver, og hvor nærgaaende mit Embede jeg haver Aarsag til at anse Konrektors anførte Kritik om Kochs Uduelighed til Skolen.«

I 1764 forsøgte Arff, der var meget svagelig, at faa Hiersing som Vikar, men døde samme Aar. Herefter steg nu Jessen til rector scholæ. Denne Plads viste det sig, at han ikke kunde udfylde. Viborg Latinskole indtræder herved i et moralsk Forfald, som sikkert er uden Lige før og siden. Under den stærkt alderdomsvækkede Biskop Wöldike fik alt dog Lov til at gaa sin Gang, men da denne 1770 afløstes af Rottbøll, der som en dygtig og nidkær Embedsmand søgte at rydde op i Boet efter sin Formand, blev det efterhaanden vanskeligere for Jessen at begaa sig¹⁾.

Allerede 1771 klager Biskoppen over den af Rektor førte Eksamensprotokol, »da intet om Eksamen . . . derudi meldes.« Ogsaa Fordelingen af Stipendier var det galt med, nogle fik, som slet intet skulde have,

¹⁾ Om Biskop Rottbølls Forhold til Jessen findes et ret stort Antal Breve i Biskoppens Kopibog.

andre fik for meget, atter andre for lidt. Men særlig var det dog Forholdene i Domkirken, hvor Disciplene skulde hjælpe ved Gudstjenesten, der først faldt Rottbøll i Øjnene. I et Brev til Stiftsprovsten af 18/4 72 formaner han denne, at det forbydes Disciplene at liste af ud af Kirken under Gudstjenesten, »hvilket ikke lettelig gaar af uden Hvisken med Kirkefejerens Pige eller andre deres Kammerater, saa kunde Rektor anmodes at forbyde dem det herefter uden i højeste Nødsfald, da de dog hellere maa have Udgang paa en anden Side eller en Lejlighed i en Afkrog at blive skilt ved Vandet, naar det trængte dem, siden jeg slet ingenlunde vil have den Strippen frem og tilbage der længere.« Ogsaa Paaklædningen var det galt med, idet Eleverne fandt for godt »at tilsidesætte Velanstændigheden herudi, endog ved Højtideligheder, hvor Øvrighedens og fornemme Folks Nærværelse vist kunde formodes.«

Snart kom det ogsaa Jessens Foresatte for Øre, at alt paa Skolen heller ikke var, som det skulde være. Nogle Lærere læste paa »Kammeret«, andre paa Skolen efter Forgødtbefindende. Disciplene øvede »Modvilligheder, endog til at føre Pibe ind med sig paa Skolen og ryge Tobak . . .« Jessen faar derefter en drøj Advarsel om at forbedre Tingenes Gang, da han ellers bliver mulkteret, »men jeg krymper mig derved, da De efterhaanden bliver gammel, og Deres Anseelse, som De saaledes daglig svækker, ikke kan taale deslige Stød. Imidlertid vil jeg ikke meget længere være en ørkesløs Tilskuer af saadan Uorden, men for [at] tilfredsstille min Samvittighed andrage Sagen paa højere Steder, dersom dette Forsøg med det gode bliver frugtesløst.«

Denne sidste Udvej skulde der blive god Brug for.

Jessen formaaede nemlig ikke at genoprette den ødelagte Orden og Disciplin. Eleverne blev tværtimod ganske demoraliserede; deres Drengestreger udartede tilsidst paa en meget ondartet Maade. I 1777 udtaler Rottbøll saaledes til Hiersing, at »saa mange væmmelige Ting og Svinerier snarere end Grovheder, jeg end med Undseelse maatte nævne under Lasternes sorte Erindring . . ., ved jeg dog ingen, som jo en eller anden Skolediscipel har begaaet i min Betjenings Tid.« Eleverne synes at have været en ren Plage for Byen, f. Eks. ved de »Øgenavne, som de i Overflod skal forsyne ikke alene sig selv med indbyrdes, men og samtlige Byens Indvaanere uden Forskel af Alder, Køn eller Stand.« Som de mere graverende Laster, Disciplene gjorde sig skyldige i, nævnes »Mumninger, Forklædninger, Grassat-Gang og Gadeløb, Stimen og Sværmen, at raabe efter Folket, række Tungen ud og vrænge efter dem, overslaa dem med Sne eller gøre Pudser og forstyrre deres Fred paa Torv eller Gade, at aabne Vinduer eller Boder og Gadedøre, at hvisle ad de Forbigaaende og slaa en Skoggerlatter op, naar de ser sig om eller tilbage, pøbelagtige Grovheder, saavel i Ord, f. E. *rusticus in via*, did alle Øgenavne og Skjeldsord bør regnes, som i Gebærder, f. E. at vende Rumpen mod nogen eller paaberaabe dem, og i det samme vende sig at pege til den, klappe paa den, kort sagt alle optænkelige, men uopregnelige Nederdrægtigheder i Ord, Gebærder og Gerning, som røber et slet Hjerte og en gemen Tænkemaade.« Alt dette vanærer Skolens Lærere og bringer Skolen i Foragt. Dog maa Lærerne ikke i Vrede over Eleverne »udøve Banden eller Skældsord, paa det de unge ikke deraf skal tage Anledning til Gemenskab i deres Omgang indbyrdes.« Tværtimod skal Lærerne opelske »en vis Følelse af og

Behag i det sande og smukke, renlige og rosværdige, en Finhed og Slebenhed i Omgang, som det gemene Folk, Haandværks- og Bønderfolk, Almue og Tjenende sjælden ved af at sige.«

Selv om Bispen i sin gejstlige Nidkærhed er tilbøjelig til at overdrive Tingen noget, havde han dog i Hovedsagen Ret. Ved nogle Forhør, som Hiersing holdt i December 1777 over nogle Elever, fremkom det saaledes, at de en Gang havde faaet fat i noget Brændevin; efter at have drukket denne, havde de turet rundt i Gaderne og lavet en Del Optøjer, slaaet Skilte i Stykker etc., indtil de tilsidst havde afleveret deres Visitkort hos en af Hørerne i Form af en Brændevinsflaske, som de havde smidt igennem hans Vinduesruder.

Man forstaar derfor Bispens Udbrud af Harme herover. »Kan saadanne kaldes Yndlinger af de milde Muser, eller Viborg deres Bolig, førend dette Ukrudt bliver udrenset og Sædeligheden, som den vigtigste Egenskab for Disciplene af rette Art, anderledes.«

Til at gennemføre den Reform, som antydes her, krævedes dog en kraftig Mand som Latinskolens Leder. I 1777 udnævnes derfor Hiersing til rector legens eller designatus, og han tog derfor straks fat paa at udpege de værste Spektakelmagere blandt Eleverne. Disse slap dog med en forholdsvis ringe Straf. Angaaende en af dem, Niels Stoholm, skulde man paase, at han ikke mere fik Lejlighed til at »forføre flere af de unge og mere barnagtige af Eleverne,« og naar to andre, Peter Lerche og Jens Abildschou, skulde bortvises, »efterdi deres Forseelser ere af den grove Slags,« var Grunden dog vist ligesaa vel den, at de ikke var meget begavede. Bolle Mørch¹⁾ tog Bispen personlig i Skole, saa at han

¹⁾ Antagelig † 1807 som Tolder i Sæby. C. K.

lovede Bod og Bedring og fik Lov at komme tilbage til Skolen »som et forvildet Faar til Hjorden igen.« Dog skulde han straffes paa Kroppen, »det er med Ris paa det bare Legeme.« Paa Hiersings Forbøn slap han dog med »en halv Snes Haanddask.«

Grunden til denne lempelige Fremgangsmaade var vel for en stor Del den, at Elevernes Adfærd aldrig havde udartet saa meget, hvis de havde haft en fast Leder over sig. Hovedparten af Skylden for Forholdenes Udvikling, som Tidens Dokumenter kaster et saa grelt Lys over, ligger hos Jessen, uden Tvivl. De gode Muligheder, han havde haft for at skabe sig en anset Position, havde han ikke formaaet at udnytte. Hans Karriere, der en Tid havde tegnet saa straalende, skulde meget hurtig gaa mod Nedgangen. De sidste Leveaar har sikkert ikke været lykkelige for ham. Han maatte finde sig i at have sin gamle Rival, Hiersing, ved sin Side, og det som Skolens egentlige Styrer. Jessen beholdt vel sin Titel, men alle vigtige Sager gik til den designerede Rektor. Han synes da ogsaa at have indtaget en ret tilbagetrukket Stilling, til han døde ^{22/3} 1780.

Mistede han altsaa i Realiteten sin Rektorstilling, til syvende og sidst paa Grund af visse Brist i sin Karakter, havde han dog sine Ejendomme at varetage. Men ogsaa Besiddelsen heraf skulde fratages den, hvem han ved sin Død havde bestemt skulde have Raadighed over dem.

Efter Rektor Jessens Død sad hans Enke, *D o r o t h e a C a t h r i n e*, i uskiftet Bo. De havde sandsynligvis ingen Børn, og hun var derfor alene om at nyde sin ikke ubetydelige Formue. Derfor er det heller ikke underligt, at hun blev et Bytte for forskellige gridske Arvingers Efterstræbelser, ligesom ogsaa an-

dre søgte at benytte sig af hendes enlige Stand og tiltagende Alder. I Tidsrummet fra 1781 til 1797 har hun saaledes udlaant forskellige Pengesummer til et Beløb af over 19,000 Rdl.

Det sidstnævnte Aar mente hendes Arvinger det imidlertid passende at fratage hende Retten til hendes Ejendom under Foregivelse af hendes Alder, ca. 80 Aar. Den 27. November kom Skifteforvalteren, Justitsraad Hauch (som sikkert ikke var helt pletfri i denne Sag; han var i hvert Fald en af Mad. Jessens Debitorer) og Stiftsprovst Astrup til Stede sammen med Arvingerne, Mad. Jessens Nabo, Kancelliraad Gjerulff, der optraadte paa sin Søns, lic. jur. Mads G.s Vegne, og Broderen, Christen Ostenfeld, og hendes Søstersøn, Jens Arff, en Søn af den gamle Rektor. Paa Grund af hendes Skrøbelighed og Sindslidelser begærede disse en Værge indsat, hvad Mad. Jessen frivilligt skulde have indvilliget i. Hertil beskikkedes Pastor Zahrtmann, en Mand, der ogsaa søgte at fiske i rørt Vande. Mad. Jessens frivillige Indvilligelse i at blive umyndiggjort viste sig imidlertid at være af en egen Art. Da man atter kom til Stede næste Dag, indfandt ogsaa Raadmand Klein til Rosborggaard sig med Fuldmagt fra Mad. J., hvori hun anmoder ham om at varetage hendes Interesser. Hun meddeler videre heri, at hun i sin høje Alderdom havde lidt af en haard Sygdom, »der formodentlig gav mine Arvinger Haab om, at jeg skulde have endt Livet,« hvorfor de havde taget hendes Ejendomme. Da hun havde bedt om at faa dem tilbage, havde de nægtet hende dette og under »megen Sværm og Støjen saa godt som confunderet mine Sanser« og uden videre brudt hendes Chatol op og taget hendes Værdipapirer, ligesom hendes

Broder havde erklæret, at hun var umyndiggjort¹). Da Klein imidlertid hørte, at Zahrtmann allerede var hendes Lavværge, trak han sig tilbage, medens Arvingerne paaberaabte sig dette Træk som et yderligere Bevis paa hendes Utilregnelighed og satte igennem, at hendes Møbler med Undtagelse af de allernødtørftigste Sager blev forseglede. Hermed var altsaa den gamle Kvinde umyndiggjort under Foregivende af, at mange vilde benytte sig af hendes Svaghed »og forføre hende til at give sig Beviser paa ej ubetydelige Pengesummer til Skade for hende selv, samt hendes og sal. Mands Arvinger.« Det sidste Argument har sikkert vejet tungest for disse ikke ganske uselviske Personer.

Den 16. August 1798 solgtes hendes Gaard ved offentlig Auktion. Kancelliraad Gierulff blev den højstbydende med et Bud paa 880 Rdl. (Brandtaksationssummen var 1490 Rdl.). Allerede d. 6. August var Indboet blevet solgt. Dette var overordentlig righoldigt og særdeles kostbart og indbragte den efter Omstændighederne høje Sum af 16075 Rdl. Alt synes at være blevet strøet ud for alle Vinde, kun noget Sengetøj overlodes til Mad. Jessen²).

¹) Denne var en meget ringe Person. Thjørring fortæller, at han, der en Tid var Hører, kun var en maadelig Lærer, „som havde større Lyst til at løbe omkring i Byen og agere Nar og Pikkelse for Folk, der kunde lide ham, og at opæde og tale ilde paa dem, som han vidste, der ikke kunde lide ham, end han havde til at studere“. Kan man tro Thjørring, skal Faderen, den gamle Rektor Ostenfeld have udtalt om ham: „A har en Søn, de' er jo min Sæl en Røver!“ og kaldt ham „Christen lidt Latin“. Den impulsive Stiftamtmand With udtrykte sig i endnu mere drastiske Vendinger om ham. Han døde i yderste Armod 1798. Hans Stervboe beløb sig til 5 Rdl. og 6 Sk. (Thjørrings Orig. M. S. Landsarkivet, Pag. 442 ff.).

Jens Arff synes ogsaa at have været sin Families sorte Faar og gjort sine Forældre megen Sorg.

²) Nørlyng Herreds gejstl. Skifteprotokol 1781—1808, Pag. 148 ff. Netop dette Sengetøj synes at have nydt stor Berømmelse. I

Den ulykkelige Kvinde, som dermed var berøvet sin retmæssige Ejendom, skulde ikke leve længe under disse triste Omstændigheder. Omkring Aarhundredskiftet 1799 døde hun, og dermed var der frit Slag for hendes Arvinger til at dele den sidste Del af Rovet.

Nogle af Landejendommene, fx. Jegstrup, var allerede overgaaet til Selveje. Derimod var der flere Liebhave-re til de af dem, som Jessen havde ført en saa haard Kamp for at bevare. Ved den Auktion, som holdtes 26. Januar 1799, havde Fæsterne i Stanghede budt ialt 710 Rdl. for deres Gaarde¹⁾; heroverfor havde Pastor Zahrtmann budt 930 Rdl. For Ejendommene i Fallesgaarde, Fløjgaard med Skovhus havde deres Beboere budt 2980 Rdl., men her havde Kancelliraad Gierulff budt 3070 Rdl. Paa Auktionsdagen var tre Ejendoms-kommissionærer, Generalkrigskommissær Føns, Raadmand Klein og Forstander Dinesen tilligemed Arvingerne, Kaptajn Arff, Kancelliraad Gierulff paa sin Søns Vegne og en Hr. Boelund til Stede. Paa Kommissionærernes Opfordring krævede i hvert Fald Arff og Boelund Ejendommene paa ny opraabte; herved blev de tilslaaet »Hr. Vejermester Niels Giørup ved Hr. Forstander Dinesen for den Summa 4400 Rdl.«

Den nye Ejer tilhørte en stærkt udbredt Købmands-slægt i Viborg (Faderen var tillige Raadmand) og optraadte ogsaa som Ejendomsspekulant og Godshandler i stor Stil i den stærke Opgangsperiode, alene i Viborg ejede han saaledes Grundejendom til en Taksations-værdi af over 25000 Rdl. Herved splittedes det Gods, som Rektor Jessen saa ivrigt havde hævdet Besiddel-

hvert Fald købte Geheimeraad Ove Høegh Guldberg, Hald, en stor Portion heraf.

¹⁾ Auktionsprotokol for Fjends-Nørlyng Herred 1792—1809, Pag. 193 ff.

sen af. Baade som Lærer og som Ejendomsbesidder led han altsaa Skibbrud, vel fordi han savnede den Karakterens Grundmurethed, der kunde have sikret ham et bedre Eftermæle.
